

ILLÉS IMRE ÁRON

A himerai csata (Diodórosz 11, 20–26)

A himerai csatát és görög győzelmet (Kr. e. 480) általában háttérbe szorítják a görög-perzsa háborúk nagy csatái, mint pl. a thermopüli, a szalamiszi vagy a plataiai. A két nagy háború – mint a görögök és a barbárok (perzsák, illetve karthágóiak) összecsapása – közötti párhuzam már Hérodotosznál megjelenik (a szalamiszi és a himerai csata szerinte ugyanazon a napon zajlott), a csata legteljesebb leírása azonban Diodórosztól maradt ránk. Mivel pedig ő maga és egyik fő forrása (Timaios) is szicíliai volt, illetve másik fő forrásának, Ephorosznak is érdekében állt az egyetemes történetírás iránti igény miatt szinkronba hozni ezeket az eseményeket és jelentőségüket, ez a részletes leírás igen elfogult általában a szicíliai görögök és különösen szürakuszai ura, Gelón irányába, és a himerai csata jelentőségét egyértelműen a görög-perzsa háborúk fölé emeli.

Kulcsszavak: Diodórosz Szikeliótész, Gelón, himerai csata, Karthágó, Szicília, Szürakuszai

Források

- FORNARA 1977 CH. W. FORNARA (ed.), *Archaic Times to the End of the Peloponnesian War*, Cambridge, 1977.
- GREEN 2006 P. GREEN (transl., introd., comm.), *Diodorus Siculus: Books 11–12.37.1. Greek History 480–431 B.C. – the Alternative Version*, Austin, 2006.
- HAILLET 2002 J. HAILLET (ed.), *Diodore de Sicile. Bibliothèque historique. Tome VI. Livre XI*, Paris, 2002.
- MEIGGS–LEWIS 1969 R. MEIGGS – D. LEWIS, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, Oxford, 1969.
- VOGEL 1985 FR. VOGEL (ed.), *Diodori Bibliotheca Historica Vol. II*, Stutgardiae, 1985.

Felhasznált irodalom

- ASHERI 1988 D. ASHERI, *Carthaginians and Greeks*, in: J. Boardman – N. G. L. Hammond – D. M. Lewis – M. Ostwald (eds.), *The Cambridge Ancient History IV²*, Cambridge, 1988, 739–780.
- BENGTSON 1962 H. BENGTSON, *Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr.*, München – Berlin, 1962.
- BROWN 1952 T. S. BROWN, *Timaeus, and Diodorus' eleventh Book*, *American Journal of Philology*, 73 (1952), 337–355.
- DEVILLERS 1998 O. DEVILLERS, *Un portrait „césarien” de Gélon chez Diodore de Sicile (XI, 20-26)*, *L'antiquité classique*, 67 (1998), 149–167.
- GREEN 1998 P. GREEN, *The Greco-Persian Wars*, Berkeley – Los Angeles – London, 1998.
- HEGYI 1974 HEGYI D., ΜΗΔΙΣΜΟΣ. *Perzsabarát irányzat Görögországban i.e. 508–479*, Budapest, 1974.
- HIGNETT 1963 C. HIGNETT, *Xerxes' Invasion of Greece*, Oxford, 1963.
- KRAAY 1966 C. M. KRAAY, *Greek Coins*, New York, 1966.
- MEISTER 1970 K. MEISTER, *Das persisch-karthagische Bündnis von 481 v. Chr. (Bengtson, Staatsverträge II nr. 129)*, *Historia*, 19 (1970/5), 607–612.
- RUTTER 1993 K. RUTTER, *The Myth of the 'Damarateion'*, *Chiron*, 23 (1993), 171–188.
- SCHULZ–WALTER 2022 R. SCHULZ – U. WALTER, *Griechische Geschichte ca. 800–322 v. Chr. Band 2: Forschung und Literatur*, Oldenburg, 2022.
- WALBANK 1967 F. W. WALBANK, *A Historical Commentary on Polybius II*, Oxford, 1967.
- WARMINGTON 1967 B. H. WARMINGTON, *Karthágó*, Budapest, 1967.

Diodórosz 11, 20–26: A himerai csata

11, 20. (1) Miután elég részletesen beszámoltunk az európai eseményekről, rátérünk az egyéb események elbeszélésére. A karthágóiak ugyanis megegyeztek a perzsákkal,¹ hogy ugyanebben az időben² háborút indítanak a szicíliai görögök ellen, ezért nagy készleteket halmoztak fel a háborúhoz szükséges dolgokból.³ Amint mindezzel elkészültek, hadvezérré választották Hamilkárt,⁴ mivel őt tartották a legtisztéletreméltóbbnak maguk között. (2) Ő pedig nagy gyalogos és tengeri haderőt maga mellé véve kihajózott Karthágóból. Nem kevesebb, mint 300 000 gyalogosa volt, és kétszáznál is több hadihajója, ezen felül még sok – három-

---

¹ A karthágói-perzsa szövetség máshol is előfordul a forrásainkban: Diod. Sic. 11, 1, 4–5 a szövetségkötés mellett megemlíti, hogy a karthágóiak itáliai, galata, ibér és ligur zsoldosokból, valamint libüei és karthágói polgárokból három évnyi előkészület után 300 000 gyalogosból és 200 hajóból álló sereget állítottak ki (Hdt. 7, 165 szerint phoinikiaiak, libüéiek, ibériaiak, ligurok, eliszükoszok, szardíniaiak, kürnosiak és karthágóiak alkották a sereget). Ephorosz BNJ 70 F 186 = *schol. ad Pindar. Pyth.* 1, 146b szerint Xerxész és a phoinikiaiak megparancsolják (*prosztasszontasz*) a karthágóiaknak, hogy keljenek át Szicíliaba és az ottani görögök legyőzése után hajózzanak a Peloponnészoszra. A szakirodalom megosztott a kérdésben. Valószínűnek tartja a szerződés létét pl. BENGTON (1962: 28–29, 129. jz) és GREEN (2006: 50, 5. jz), inkább szkeptikus – elsősorban azon az alapon, hogy Hérodotosz nem említi –: PARKER *apud* Ephorosz BNJ 70 F 186, HIGNETT (1963: 95–96), ASHERI (1988: 774), HAILLET (2002: 120, 3. jz). Szkeptikus, de egyfajta köztes álláspontot képvisel MEISTER (1970) és WARMINGTON (1967: 45): formális szerződés nélkül is összehangolhatták a támadást, mivel bizonyára tudtak egymás több éves előkészületeiről, elsősorban a phoinikiaiak révén.

² Ti. a korábban elbeszélt görög-perzsa háborúk idején.

³ Szicília ekkor Karthágó-párti (Szelinusz, Himera, Messzéné, Rhégion) és -ellenes (Szürakuszai, Akragasz) türanniszokra oszlott. Karthágónak voltak már városai (pl. Panormosz, Motüa) a sziget északi és nyugati részén, és szeretett volna keletre terjeszkedni, nem utolsósorban kereskedelmi okokból, vö. GREEN (2006: 74, 84. jz), ASHERI (1988: 770), magyarul WARMINGTON (1967: 30skk.). Szkeptikus a korabeli karthágói terjeszkedéssel kapcsolatban SCHULZ–WALTER (2022: 221–222).

⁴ Amilkón névalak görögül, a továbbiakban Amilkasként is szerepel (talán Diodórosz különböző forrásainak megfelelően?), a továbbiakban a magyar szakirodalomban bevett Hamilkár alakot használom. Diodórosz forrásai között lehetett Timaios, Philisztosz és Ephorosz, de hogy melyiküket pontosan hol és mennyire követi, az – valószínűleg pontosan el nem dönthető – vita tárgya (a korábbi irodalomról jó összefoglaló DEVILLERS (1998: 150, 6. jz).

ezernél is több – teherhajója az ellátmány szállítására.⁵ A Libüei tengeren való átkelése során azonban viharba került és elveszítette a lovakat és harci kocsikat szállító hajóit.⁶ Mikor azonban Szicíliában a Panormosban lévő öbölben partot ért,⁷ kijelentette, hogy tulajdonképpen be is fejezte a háborút, mivel egyetlen félelme az volt, hogy a tenger fogja megóvni a szicíliai görögöket a háborús veszélyektől. (3) Három napot töltött azzal, hogy megpihentesse a katonáit és helyrehozza a viharban elszenvedett károkat. Ezt követően a sereggel Himerához vonult, a flotta pedig tengeren követte. Amint megérkezett a fentnevezett város közelébe, két táborot alakított ki, egyet a szárazföldi seregnek, egy másikat pedig a tengeri haderőnek. Az összes hadihajót partra vonta, mély árokkal és fa sánccal vette körül. A gyalogosok táborát a várossal szemben helyezte el és megerősítette, az erődítéseket a hajók védőfalától a környező dombokig nyújtotta el. (4) Összességében az egész nyugati részt elfoglalta, a teherhajókból az összes ellátmányt a partra vitette, majd azonnal el is küldte őket azzal a paranccsal, hogy Libüéből és Szardíniából gabonát és mindenféle egyéb ellátmányt hozzanak. (5) Végül a legjobb katonáit maga mellé vette, és a városhoz ment, az ellene vonuló himeraiakat visszaverte, sokakat megölt közülük, és megrémítette a városbelieket. Ezért Thérón, az akragasziak uralkodója, aki jelentős haderővel védte Himerát, megrémült, és tüstént követeket küldött Szürakuszaiba, és arra kérte Gelont, hogy a lehető leghamarabb siessen a segítségükre.⁸

---

⁵ GREEN (2006: 74, 86. jz) – részben HIGNETT (1963) müriasz-khiliasz elmélete alapján – kb. tizedekkora számadatokat tart elfogadhatónak: a 200 hadihajó még reális, de a szárazföldi sereg inkább 30 000 fős lehetett, míg az egyéb hajók száma is inkább 300, mint 3000. Bár HIGNETT elméletét itt valójában nem lehet alkalmazni (nem perzsákról van szó, ahogy azt GREEN [2006: 77, 94. jz] később el is ismeri), a számadatok hasonló arányú csökkentése mindenképpen indokolt.

⁶ A lovasság elvesztése összhangban áll azzal, hogy később Szelinuszból kér lovasokat, ld. Diod. Sic. 11, 21, 4.

⁷ Diod. Sic. 22, 10, 4 szerint Panormosz Szicília legszebb/legjobb (*kallisztosz*) kikötője.

⁸ Thérón Akragasz türannosza korábban (489 körül) elűzte Himera türannoszát, Térilloszt. Térillosz Hamilkár vendégbarátságának és vejének, Anaxilaosznak, Rhégion türannoszának közbenjárása révén megszerezte Hamilkár támogatását (482 körül), Thérón pedig vejétől, Gelontól kér segítséget, ez vezet majd a szürakuszi-karthágói

11, 21. (1) Gelón, mivel eleve készenlétben tartotta a hadseregét, és tudta, hogy a himeraiak csüggedtek, sietve elhagyta Szürakuszait, nem kevesebb mint 50 000 gyalogossal és több mint 5000 lovassal.⁹ Gyorsan megtette az utat, és megközelítette a himeraiak városát, ezáltal – bár a himeraiak korábban megrémültek a karthágóiak erejétől – bátorságot öntött beléjük. (2) A város körüli természeti viszonyoknak megfelelő táborot vert, amelyet mély árokkal és fallal vett körül, az egész lovasságát pedig a vidéken kószáló és zsákmányszerzéssel elfoglalt ellenség ellen küldte. Lovasai váratlanul jelentek meg a vidéken rendezetlenül szétszóródott ellenség előtt, és közülük annyi foglyot ejtettek, amennyit csak el tudtak vezetni. Miután több, mint 10 000 foglyot¹⁰ vittek a városba, Gelón fényes fogadtatásban részesült, a himeraiak pedig most már lenézték az ellenséget. (3) E tetteivel összhangban Gelón az összes kaput, amelyeket Thérón és emberei félelmükben befalaztak, éppen ellenkezőleg, az ellenség lenézése miatt szabaddá tette, sőt még újakat is készített, hogy szükség esetén használhassa ezeket. Összességében Gelón, mivel kiemelkedett hadvezéri képességeivel és gyors észjárásával, azonnal azt kereste, hogyan tudna túljárni a barbárok eszén, és hogyan tudná saját emberei veszélyeztetése nélkül teljesen elpusztítani a seregüket. Gondos előrelátását nagy mértékben segítette a véletlen is, a következő körülmény révén. (4) Elhatározta ugyanis, hogy felgyűjtja az ellenség hajóit, Hamilkár pedig a flotta táborában volt és éppen fényes áldozatot készült bemutatni Poszeidónnak,¹¹ amikor a vidékről lovasok egy küldöncöt kísérték Ge-

---

konfliktushoz, vö. Hdt. 7, 165; GREEN (2006: 75, 89. jz), ASHERI (1988: 771), HAILLET (2002: 31, 1–2. jz).

⁹ Ephorosz BNJ 70 F 186 = *schol. ad Pind. Pyth.* 1, 146b szerint 200 hajó, 10 000 gyalogos, 2 000 lovas. Ephorosz hangsúlyozza Gelón öccsének, Hierónnak, Gela türannoszának részvételét is, vö. PARKER *ad loc.* (aki szerint Ephorosz adata is eredetileg 20 000 lehetett).

¹⁰ GREEN (2006: 76, 91. jz) szerint ezt a számot is érdemes tízzel osztani.

¹¹ HAILLET (2002: 32, 2. jz) szerint meglepő Poszeidón említése, mivel ő nem szerepel a görög névvel illetett pun istenek között. Poszeidón tengeristen említése – Diodórosz elbeszélésén belül – önmagában koherens, mivel Hamilkár úgy gondolta, hogy a tengeren való átkeléssel már meg is nyerte a háborút (11, 20, 2). Hogy pontosan melyik pun/phoinikiai istennek mutatott be áldozatot, az persze kérdéses lehet, de tengeristen funkciójában teljesen logikus, hogy Diodórosz az adott istent Poszeidónnal azonosítja

lónhoz, aki a szelinusziaktól hozott levelet, amelyben az állt, hogy amely napot Hamilkár megjelölte, hogy lovasokat küldjenek hozzá, azon a napon fognak lovasokat küldeni.¹² (5) Ez az a nap volt, amelyen Hamilkár áldozatot készült bemutatni, így Gelón a saját lovasait küldte ki azzal a paranccsal, hogy kerüljék meg a környékbeli területeket, és hajnalban lovagoljanak oda a flotta táborához, mintha a szelinusziaktól érkező szövetségesek lennének, mikor pedig már a fa sáncon belül lesznek, öljék meg Hamilkárt és gyűjtsák fel a hajókat. Ezenfelül felderítőket küldött ki a környékbeli dombokra azzal a paranccsal, hogy amint meglátják, hogy a lovasok a falakon belül vannak, adjanak jelet. Ő pedig hajnalban harcrendbe állította a seregét és várta a felderítők jelzését.

11, 22. (1) Hajnalhasadáskor a lovasok odalovagoltak a karthágói flotta táborához, és az örök abban a hiszemben, hogy szövetségesek, beengedték őket. Ők pedig azonnal az áldozatbemutatással foglalkozó Hamilkárhoz vágattak, megölték,¹³ majd felgyújtották a hajókat. Erre a felderítők jelet adtak, Gelón pedig a harcrendbe állított egész seregével a karthágóiak táborához vonult. (2) A phoinikiaiak táborban lévő vezérei először kivonultak a hadsereggel, szembeszálltak a szicíliai görögökkel, és összezapva hevesen harcoltak. Ezzel egy időben mindkét táborban harci jelet adtak trombitákkal, és a két sereg felváltva hallatott harci kiáltásokat, mindkét fél arra vágyott, hogy kiáltásuk hangerejével felülmúlják az ellenfelet. (3) Nagy vérontás támadt, és a csata kimenetele ide-oda ingadozott, hirtelen azonban magasra lobbant az égő hajók lángja, és néhányan jelentették a hadvezér megölését. Erre a görögök felbátorodtak, mivel ezek a hírek és a győzelem reménye feltüzeltelte őket, így még

---

(*interpretatio Graeca*), még akkor is, ha Hamilkár valójában nem neki, hanem a pun megfelelőjének áldozott.

¹² Bár a szakirodalom általában elfogadja a csata heveségét és hosszát (Hdt. 7, 167, 1 szerint hajnaltól sötétedésig tartott), az a probléma nem szokott felmerülni, hogy hova tűntek az ígért szelinuszi lovasok, akiknek az üzenet szerint aznap kellett volna megérkezniük, és így hátba támadva a harcoló görögöket, eldönthették volna a csatát.

¹³ Hdt. 7, 167 szerint Hamilkár a táborban állatokat áldoz, és látva serege vereségét, az áldozati máglya tüzére veti magát. Polyæn. 1, 27, 2 szerint egy cselnek köszönhetően Gelón íjásza ölték meg.

elszántabban támadták a barbárokat, a karthágóiak ellenben megrémültek és elveszítve győzelmi reményeiket menekülni kezdtek.¹⁴

(4) Gelón parancsba adta, hogy ne ejtsenek foglyokat, ezért a menekülők között óriási vérfürdőt rendeztek, így végül nem kevesebb, mint 150 000 embert öltek meg.¹⁵ A többiek egy jól védhető helyre menekültek, és eleinte sikeresen védekeztek a támadókkal szemben, mivel azonban nem volt vizük, a szomjúságtól gyötörve arra kényszerültek, hogy megadják magukat a győzteseknek. (5) Gelón rendkívül fényes győzelmet aratott, amelyet leginkább saját hadvezéri képességei révén ért el, így igen nagy hírnévre tett szert nemcsak a szicíliai görögök, hanem mindenki más¹⁶ körében is. (6) Előtte ugyanis senkiről sem emlékeznek meg, aki ilyen hadicselt alkalmazott volna, sem olyanról, aki egyetlen csatában több barbárt ölt volna meg, vagy ilyen rengeteg hadifoglyot ejtett volna.

11, 23. (1) Éppen ezért sok történetíró ezt a csatát a görögök Plataiai-nál vívott csatájához hasonlítja,¹⁷ Gelón haditervét pedig Themisztoklész cseleihez, és mindkettejük kiemelkedő érdemei miatt az első díjat egyesek ennek, mások annak adják. (2) Ez előtt a csata előtt ugyanis mind a

---

¹⁴ Hérodotosz nem említi Gelón hadicselét, bár nála a csata leírása is jóval rövidebb, két rövid caput, amelyekből szinte semmi tényleges részlet nem derül ki (Hdt. 7, 166–167). A csata rövid elemzését ld. GREEN (1998: 147–149), továbbá részben DEVILLERS (1998).

¹⁵ Diodórosz itt minden bizonnyal túloz (13, 59, 5-ben még tovább megy: 150 000 halotról és legalább ennyi hadifoglyóról beszél), ahogy ez általában is jellemző a forrásainkra, annak érdekében, hogy a himerai csatát felemeljék a görög-perzsa háború döntő csatáinak szintjére (amelyek létszámadataival kapcsolatban szintén túlzásokat találunk, pl. Hdt. 7, 184 közel 2,5 millió fős perzsa seregről beszél). A hadifoglyok sorsát ld. a továbbiakban. Talán itt is érdemes tízzel osztanunk (GREEN [2006: 77, 94. jz]), 15 000 halott és ugyanennyi sebesült is komoly eredmény Gelón részéről.

¹⁶ Esetleg „minden más (görög)”.

¹⁷ Több kutató szerint (vö. BROWN [1952: 349], GREEN [2006: 77, 95. jz]) itt valami zavar van a szövegben (a források összedolgozásában?), és a plataiai és himerai csata összehasonlítása összekeveredhetett a himerai és szalamiszi csata összehasonlításával. Véleményem szerint ez indokolatlan, mivel a himerai csata döntő szárazföldi győzelem volt, így ilyen szempontból a plataiai csata a legjobb párhuzam. Hadicserek terén (pl. Themisztoklész üzenetei Xerxésznek, Hdt. 8, 75–76, Plut. *Them.* 12) viszont a szalamiszi csata emelkedett ki a görög perzsa-háborúk során, így ilyen téren az a megfelelő párhuzam. Így a két párhuzam együtt lehet igaz és szándékos, nem zárják ki egymást.

Hellaszban, mind a Szicíliában élő görögök félték a barbár seregek nagy számától, és a szicíliai görögök voltak azok, akik a korábban aratott győzelmükkel bátorságot öntöttek a hellaszbeliekbe, mivel ezek értesültek Gelón győzelméről.¹⁸ És a barbárok vezérei közül a perzsák esetében a király és vele együtt sok tízezer katona menekült, a karthágóiak esetében azonban nemcsak a hadvezér esett el, hanem a hadjáratban részt vevőket is levágták, és – ahogy mondani szokás – még hírmondó sem maradt, aki elvitte volna a híreket Karthágóba.¹⁹ (3) Ráadásul a hellasziak legkiválóbb hadvezérei, Pauszaniasz és Themisztoklész közül az egyiket saját polgártársai ítélték halálra kapzsisága és árulása miatt, a másikat pedig egész Hellaszból kiűzték és így esküdt ellenségéhez, Xerxészhez menekült, és haláláig nála élt.²⁰ Ezzel szemben Gelón a csata után mind nagyobb és nagyobb hírnévre tett szert, és így öregedett meg királyként a szürakuszaiak között, és mindenki által tisztelve halt meg.

---

¹⁸ GREEN (2006: 78, 96. jz) szerint mivel Ephorosz azt állítja, hogy Gelón egész Hellaszt felszabadította (BNJ 70 F 186 = *schol. ad Pind. Pyth.* 12, 146b), Diodórosz nem egyszerűen Ephoroszra támaszkodik itt, hanem gondosan módosítja Ephorosz elbeszélését. Ezzel szemben érdemes felfigyelnünk arra, hogy a *scholion* azt is megjegyzi, hogy a Pindarosznál szereplő *Hellada* már az ókori értelmezések szerint is jelenthette Szicíliát (az ókori Megalé Hellasz) vagy Attikát is. Így ha itt Ephorosz Diodórosz forrása, nem foglalhatunk határozottan állást a diodóroszi módosítás mellett, mivel a *scholion* alapján sem biztos, hogy Ephorosz pontosan mit is írt, illetve a *scholion*ból az sem derül ki, hogy 1) Gelón közvetlenül szabadította-e fel Hellaszt (Melyik Hellaszt? Továbbá meglepő lenne, ha Hérodotosz kihagyta volna a művéből, hogy Gelón ténylegesen harcba szállt a perzsák ellen. Mindezekon felül a Szicília iránt elfogult Diodórosz és Timaiosz is csak mint tervről beszél a Hellaszba való átkelésről, vö. Diod. Sic. 11, 26, 5; Timaiosz BNJ 566 F 94 = Polyb. 12, 26b: ajánlat, amelyet a korinthuszi gyűlés visszautasít) vagy 2) közvetetten, azaz pontosan azzal, amit itt Diodórosz ír, bátorságot öntve a görögökbe. Pusztán annak a reménye, hogy Gelón esetleg komoly haderővel a segítségükre jöhet, motiválhatta az ellenállás választására a hezitáló görög városállamokat. A perzsabarát államokhoz ld. HEGYI (1974). Főleg, mivel a diodóroszi elbeszélés implicit módon (Diod. Sic. 11, 23, 2) és *expressis verbis* (Diod. Sic. 11, 24, 1) is időben a görög győzelmek (Szalamisz, Plataiai) elé helyezi a himerai csatát, szemben Hérodotoszsal (7, 166) és Arisztotelésszel (1459a, 23), akik a szalamiszi csata napjára teszik, így Diodórosz itt teljesen koherens.

¹⁹ Vö. Diod. Sic. 11, 24, 2.

²⁰ Vö. Thuk. 1, 128–138, a két történet szerepel részletesen Diodórosznál is (Diod. Sic. 11, 44–46 és 11, 54–59).

Ráadásul olyan erős volt polgártársainak az irányába mutatott jóindulata, hogy családjából sorban hárman is örökölték a hatalmat.²¹ De miután közülük azok, akik jogos hírnévnek örvendenek, tőlünk is megkapták az illő dicséretet, visszatérünk az előbbieket folyamatos elbeszéléséhez.

11, 24. (1) Történetesen ugyanazon a napon aratott győzelmet Gelón és harcoltak Thermopülainál Leónidasz és katonái Xerxész ellen, mintha az istenség szándékosan intézte volna úgy, hogy ugyanakkor történjen a legfényesebb győzelem és a legnevezetesebb vereség.²² (2) Miután lezajlott ez a csata a himeraiak városánál, húsz hadihajó megmenekült a csatából, ezeket ugyanis Hamilkár²³ <nem>²⁴ vonta partra szükséges szolgálataik miatt. Ezért bár szinte mindenkit megöltek vagy foglyul ejtettek, ezek a hajók gyorsan el tudtak hajózni. Sok túlélőt felvettek, ez azonban túlterhelte őket, így amikor viharba kerültek, az összes hajó elpusztult. Egy kis csónakban csak maroknyi túlélő jutott el Karthágóba, és vitte hírül röviden, hogy mindenki, aki átkelt Szicíliába, meghalt.

(3) A karthágóiak reményeik ellenére hatalmas katasztrófát szenvedtek el, ezért annyira kétségbeestek, hogy minden este virrasztva őrizték a várost, abban a meggyőződésben, hogy Gelónnak az a szándéka, hogy teljes haderejével tüstént átkeljen Karthágóba. (4) A halottak nagy száma miatt a város állami gyászt tartott, de a magánemberek házeit egyénileg is sírás és gyász töltötte meg. Egyesek fiukat, mások testvérüket keresték, rengeteg gyermek apjától megfosztott árvaként siratta apja halálát, és azt, hogy nincs már védelmezője. A karthágóiak attól féltek, hogy Gelón átkel Libüébe, ezért hogy ezt megelőzzék, teljhatalommal felruházott követként küldték hozzá legékesebben beszélő és gondolkodó embereiket.

²¹ Gelón és két testvére, Hierón és Thraszübulosz (vö. Diod. Sic. 11, 67).

²² Kérdéses, hogy tényleg ugyanazon a napon zajlott-e a két csata, egyrészt mert egy másik hagyomány a szalamiszi csata napjára helyezi a himerai csatát (Hdt. 7, 166; Arist. *Poet.* 1459a [23]), másrészt mert az ókori történetírás szerette az ilyen párhuzamokat, harmadrészt mert az eltérő helyi naptárak miatt technikailag még a kortársaknak is nehéz volt megállapítani, hogy valóban ugyanazon a napon történtek-e a csaták.

²³ Hamilkasz.

²⁴ A szövegjavítás indokolt, mivel a parton lévő hajókat felgyújtották (Diod. Sic. 11, 22, 1), az egyéb hajókat ellátmányért Libüébe és Szardíniára küldték (Diod. Sic. 11, 20, 4), vö. GREEN (2006: 79, 100. jz) és HAILLET (2002: 35, 3. jz).

11, 25. (1) Gelón a győzelem után ajándékokkal tisztelte meg azokat a lovasokat, akik megölték Hamilkárt,²⁵ és a többiek közül is azokat, akik a legderékabban harcoltak, kitüntetésekkel jutalmazta bátorságukért. A zsákmány legszebb részét megőrizte azzal a szándékkal, hogy a zsákmánnyal a szürakuszai templomokat ékesítse. A többi nagy részét a legfenségesebb himerai templomokra szegezte, a maradékot pedig a hadifoglyokkal együtt szétosztotta a szövetségesek között a háborúban résztvevő létszámukkal arányosan. (2) A városok bilincsbe verték a nekik juttatott hadifoglyokat, és a középítményeiket javíttatták ki velük.²⁶ A legtöbbet az akragasziak kapták, így a városukat és a vidéket is felékesítették, de még így is olyan rengeteg hadifogoly került hozzájuk, hogy magánemberek is ötszáz hadifoglyot tartottak magunknál. Ezen foglyok nagy számához nemcsak az járult hozzá, hogy [az akragasziak]²⁷ sok katonát küldtek a csatába, hanem hogy a menekülés során sokan a szárazföld belsejébe húzódtak, leginkább az akragasziak területére, így az akragasziak mindet elfogták, és ezáltal a város tele lett hadifoglyokkal. (3) A legtöbb állami szolgálatba került, ezek követ fejtettek, amelyből nemcsak az istenek hatalmas templomait²⁸ építették meg, hanem a városból kivezetett vizekhez is csatornákat építettek, még hozzá olyan nagyokat, hogy megtekintésre méltó az építmény, bár egyszerű kivitele miatt nem tartják sokra. A munkálatok élén egy Phaiax nevű ember állt, és az építmény hírneve miatt a föld alatti csatornákat róla nevezik phaiaxnak. (4) Az akragasziak egy nagyszerű medencét is építettek, amelynek kerülete 7 sztadion volt, a mélysége pedig 20 könyök. Mivel ebbe folyt bele a folyók és a források vize is, halban gazdaggá vált, így sok halat biztosított táplálékul és ínycsengül. Igen sok hattyú szállt le a vízre, ez pedig még kellemesebb látványt biztosított a meden-

---

²⁵ Hamilkasz.

²⁶ Esetleg „építtették”.

²⁷ GREEN (2006: 80) fordítása szerint a karthágóiak, véleményem szerint az akragasziak értelmezés indokoltabb, mivel az előző mondat alapján a szövetségesek a katonáik számarányának megfelelően részesültek a zsákmányból és a hadifoglyokból: az akragasziak sok katonát küldtek, így sok hadifoglyot kaptak.

²⁸ Pl. az olümposzi Zeusz templomát (Diod. Sic. 13, 82 részletesen leírja a templomot), de Démétérét és Athénáét is, Polyaen. 6, 51 csak Athénáét említi, de Thérónnal kapcsolatban és más kontextusban, vö. GREEN (2006: 80, 102. jz).

cének. A medence – mivel a későbbiekben elhanyagolták – feltöltődött és a hosszú idő alatt elpusztult, (5) mivel azonban az egész környéke termékeny volt, szőlőt természetek és mindenféle fát ültettek, olyannyira, hogy ebből is nagy haszonra tettek szert.

Gelón a szövetségeseket elbocsátotta, a polgárokat pedig visszavezette Szürakuszaiba, hatalmas győzelme miatt nemcsak a szürakusziak körében, hanem egész Szicíliában helyeselték tetteit. Olyan sok hadifoglyot hozott magával, hogy úgy tűnt, a sziget egész Libüét foglyul ejtette.

11, 26. (1) A Gelónnal korábban ellenséges viszonyban álló városok és uralkodók is tüstént követeket küldtek hozzá: korábbi hibáikért bocsánatát kérték, a jövőre vonatkozóan pedig megígérték, hogy minden utasítását végrehajtják.²⁹ Méltányos tárgyalások után mindenkivel szövetséget kötött, szerencséjét pedig mértékletesen viselte nemcsak ezekkel kapcsolatban, hanem legnagyobb ellenségeivel, a karthágóikkal szemben is. (2) Mikor ugyanis a Karthágóból küldött követek megérkeztek hozzá, és könnyek között kérték, hogy bánjon velük emberségesen, békét kötött velük, de behajtotta rajtuk a háborúra fordított költségeket, kétezer ezüsttalantont, és elrendelte, hogy építsenek két templomot, és azokban helyezték el a szerződés példányait. (3) A karthágóiak, mivel így nem várt módon megmenekültek, elfogadták ezeket a feltételeket, és Gelón feleségének, Damaretének még aranykoszorút is ígértek.³⁰ Dama-

²⁹ Minden bizonnyal pl. a karthágóiaknak katonai segítséget ígérő szelinusziak (Diod. Sic. 11, 21, 4–5), vagy a rhégioniak (vö. Hdt. 7, 165).

³⁰ A Diodórosznál szereplő békefeltételek mellett gyakran szerepel még a forrásokban, hogy Gelón megtiltotta a karthágóiaknak, hogy embert (pontosabban saját gyermekeiket) áldozzanak: Plut. *Mor.* 171c (itt olyan részletekkel is, hogy a gyermektelenek a szegények gyermekeit veszik meg, hogy feláldozhassák. Ha az anya jajgat vagy sír, nem kap pénzt, de a gyermeket akkor is feláldozzák), 175a, 552a; Porphy. *De abstinentia* 2, 56, Timaios BNJ 566 F 20 = *schol. ad Pindar. Pyth.* 2, 2. Az emberáldozatokkal kapcsolatos kitétel bizonytalan, BENGTON (1962: 32–33, 131. jz) szerint azért is, mert Iust. 19, 1-ben az szerepel, hogy Dareiosz tiltja meg, hogy a karthágóiak embert áldozzanak és kutyahúst fogyasszanak (a holttesteket pedig inkább égessék, mint temessék, továbbá segédcapatokat kér Hellasz ellen). A segédcapatok küldését a karthágóiak megtagadják a háború miatt, a többit teljesítik. Nem látom, hogy miért kellene Iustinust inkább elfogadnunk, mint a többi forrást. Továbbá Dareiosz milyen alapon tiltott volna meg bármit is a karthágóiaknak? Ráadásul Diod. Sic. 20, 14 alapján ez a szokás Kr. e. 310-ben is létezett, szerinte és Porphüriosz szerint is végső szükség esetén, ami toposz-

reté ugyanis kérésükre igen sokat tett azért, hogy a békét meg tudják kötni, és miután megkapta tőlük a 100 aranytalanton értékű koszorút, pénzt veretett belőle, amelyet róla Damarateionnak neveztek. Ez tíz attikai drachmát ért, és a szicíliai görögök a súlya miatt pentékontalitronnak³¹ nevezték.³²

(4) Gelón mindenkivel méltányosan bánt, leginkább azért, mert ilyen volt a jelleme, de nem utolsósorban azért is, mert jóindulatával mindannyiukat a maga oldalára akarta állítani. Arra készült ugyanis, hogy nagy haderővel Hellaszba hajózzon, hogy együtt harcoljon a görögökkel a perzsák ellen. (5) Már éppen készült kihajózni, amikor néhány hajós érkezett Korinthoszból és hírül hozták, hogy a görögök győzelmet arattak a Szalamisz melletti tengeri csatában, és hogy Xerxész serege egy részével elhagyta Európát. Ezért bár nem indult el,³³ dicsérte katonái lelkesedését, gyűlést hívott össze, és megparancsolta, hogy mindenki fegyveresen jelenjen meg. Ő ellenben nemcsak fegyvertelenül ment oda,

---

nak tűnik, mivel nemcsak a barbárokról, hanem a kulturált görögökről is hallunk ilyen történetet (Plut. *Them.* 13).

³¹ Azaz 50 litrás, egy szicíliai ezüst litra 0,87 g.

³² Bár maradtak fenn ilyen Damarateionként azonosított érmék (pl. KRAAY [1966: 78–80. ábra; 287]), ezek azonban későbbiek, így a diodóroszi beszámoló és az érmék összehangolása nem problémamentes, az érmével kapcsolatos történet akár későbbi propaganda terméke is lehet, részletesen ld. RUTTER (1993).

³³ Itt ismét egy rendkívül pozitív Gelón-ábrázolást látunk, ellentétben Hérodotoszsal, ahol egyrészt mindhárom fél (Gelón, a spártaiak és az athéniak) a görögök közös ügye helyett a vezérség kérdését helyezi előtérbe (Hdt. 7, 157–162), másrészt Gelón kifejezetten opportunistá módon jár el, ti. kincsekkel megrakott követeket küld azzal az utasítással, hogy várják ki a küzdelem végét, és ha Xerxész győz, adják át neki a kincseket (Hdt. 7, 163). Ugyanakkor a pozitív Gelón-képet nem tulajdoníthatjuk egyszerűen a szicíliai Timaios és Diodórosz leleményének, mivel a pozitív szicíliai értelmezés (Gelón a fenti vita ellenére hajlandó lett volna segíteni a görögöknek, ha nem keveredik harcba Térillosz és az őt támogató karthágóiak ellen) megfigyelhető már Hérodotosznál is (Hdt. 7, 165). Gelón mint egész Hellasz felszabadítója („nemcsak a szicíliai görögöket szabadította meg, hanem egész Hellaszt is”) jelenik meg Ephorosznál is (BNJ 70 F 186) és Pindarosznál (Pyth. 1, 146 „Hellaszt viszont súlyos szolgaságtól mentette meg”), bár a *scholion* szerint vitatott, hogy itt Pindarosz Hellasz alatt esetleg csak Szicíliát érti, vagy Attikát. Sőt, Timaios BNJ 566 F 94 = Polyb. 12, 26b (ehhez ld. WALBANK [1967: 404] szerint Gelón ajánl fel segítséget a görögöknek 20 000 gyalogost és 200 hajót, de a korinthuszi gyűlés visszautasítja az ajánlatát.

hanem khitón nélkül, egy szál himationban lépett elő, és beszámolt egész életéről és a Szürakuszai érdekében végzett tevékenységéről. (6) A tömeg az elmondottak minden részletére helyesléssel reagált, de leginkább azt csodálták, hogy fegyvertelenül szolgáltatva ki magát bárkinek, aki a halálát akarta.³⁴ Olyannyira távol volt attól, hogy türannoszként megtorlásban részesüljön, hogy mindenki egyhangúan Jótevőnek, Megmentőnek és Királynak nevezte.³⁵ (7) Ezt követően Gelón a zsákmányból említésre méltó templomokat emelt Déméternek és Korénak,³⁶ továbbá egy 16 talanton értékű aranytripuszt készíttetett, és felajánlotta Delphoiban Apollónnak hálaajándékként.³⁷ Azt tervezte, hogy később majd egy templomot építtet Déméternek az Etnánál, mivel nem volt (ott) temploma.³⁸ De ezt nem tudta véghez vinni, mivel életét félbeszakította a végzet.³⁹

---

³⁴ Ld. még Polyæn. 1, 27, 1, ahol kifejezetten ki is szolgáltatja magát azoknak, akikkel szemben esetleg elkövetett volna valamit. Ugyanakkor Polüianosznál csak sztratégosznak választják, és később lesz türannosz.

³⁵ Diónt is hasonlóan megmentőként és jótevőként, bár nem királyként köszöntik (Diod. 16, 20, 6).

³⁶ Déméter és Koré speciális kapcsolatát Szicíliahoz Diodórosz részletesen is leírja az 5, 2-ben, Hdt. 7, 153 szerint Gelón családjában öröklődött a khthonikus istennők papsága.

³⁷ Gelón (és testvérei) delphoi dedikációjához ld. MEIGGS–LEWIS (1969: 60–61, 28. jz) = FORNARA (1977: 53, 54. jz): „Deinomenész-sarj szürakuszai Gelón ajánlotta fel Apollónnak a tripuszt és a Niké szobrot, amelyet Diodórosz fia, a méloszi Bión készített”, és Szimonidész epigrammáját (Diehl frg. 106) prózai fordításban: „Azt hirdetem, hogy Gelón, Hierón, Polüzalosz és Thraszübulosz, Deinomenész fiai állították ezeket a tripuszokat Damareté aranyának 100 litrájából és 50 talantonjából, amely a tized tizede volt, miután legyőzték a barbár népeket, és erős szövetséges kezet nyújtottak Hellasznak a szabadságért.” Gelón és Hierón dedikációit említi Theopomposz is (BNJ 115 F 193).

³⁸ A bevett szövegjavítást követem, HAILLET (2002: 39) szerint reménytelenül romlott a szöveg.

³⁹ Gelón 478-ban halt meg (vö. Diod. Sic. 11, 38, 7).